

N:o 102.

Af friherre **A. T. Adelswärd**, *en skrifvelse till Kungl. Maj:t*
angående folkskolans reformering till en bottenskola
m. m.

»Nationell
 samling».

De betydelsefulla och för svenska folkets framtida öden afgörande händelser, som under 1905 timade, och hvilkas orsaker under lång tid verkat förlamande på företagsamheten och den inre utvecklingen, anses dock hafva haft det goda med sig, att de verkat upplifvande på verksamhetslusten, väckt till nytt lif den nationella själfkänslan och samlat folket till enig samverkan. Man har t. o. m. velat beteckna dessa företeelser med ett särskildt uttryck — den nationella samlingen. Detta uttryck, som varit på allas läppar, har kanske blifvit icke så litet missbrukadt. Många torde nog de vara, hvilka användt uttrycket och trott på den stora tanke, som ligger under det, men i grund och botten icke gjort sig klart reda för dess egentliga innebörd och för de medel, med hvilka hvar och en i sin stad borde bidra till dess förverkligande.

Måhända har man haft verkliga skäl till att tala om att en nationell samling på vissa områden ägt rum. Mycket har under dessa få år blifvit af statsmakterna utträttadt såväl på lagstiftningens olika områden som för handel och näringar m. m., och att vi upplefvat en tid af storartadt industriellt och ekonomiskt uppsving och af en stegrad företagsamhet utan föregående motsvarighet, kan icke förnekas.

Klass-
 skillnader.

Men ingen lärer heller kunna förneka, att inom ett område har samlingen icke kunnat förmärkas, utan fastmer splittringens ande gjort sig i sorgligt hög grad skönjbar — jag menar i förhållandet samhällsklasserna emellan.

I alla tider hafva väl intresse-motsatser mellan de olika folklagren funnits, och under inverkan af olika förhållanden mer eller mindre skarpt framträdt samt uppträdt med olika uttryck och kampmedel. Det förefaller dock, som om dessa motsättningar inom samhället nu blifvit mer tillspetsade än någonsin och antagit en bittrare karaktär. I stället för dämpande och försonande krafter synes det som om sådana vore i verksamhet, de där hade till ändamål att öka misstron och försvåra samförståndet.

Den moderna arbetarörelsen har hos oss, liksom i andra länder, vunnit en oerhörd anslutning. Från att hafva rört sig med enklare medel och mot mindre mål, utvecklar den sig nu till en våldsamt social, politisk och ekonomisk kamp. Alltmera skarpt begränsade framtråda de båda motsatta parterna i denna strid, och bristen på förståelse å ömse håll tyckes snarare ökas än minskas.

Kan en verklig nationell samling vara tänkbar, så länge en sådan splittring inom folket förefinnes? Är under dessa förhållanden en uppblomstring på enstaka områden, i de ekonomiska förhållandena eller näringslivet, af något varaktigt värde? — Är det möjligt, att det inre välståndet och den yttre styrkan skall kunna utvecklas och blifva bestående under sådana betingelser?

Jag tror det icke. Ett kraftigt andligt och materiellt framåtskridande kräfver, att solidaritets känslan stärkes, att de olika intressena sammanjämkas, att klasskillnaderna mildras och bättre samförstånd åstadkommes mellan folkgrupper med olika lefnadsuppgifter.

Hvar och en, som i likhet med mig kommit till denna öfvertygelse, måste göra sig den frågan: hvilka äro orsakerna till de mindre goda förhållanden, som här ofvan framhållits, och hvar finna medlen till deras förbättrande?

*Orsaker och
botemedel.*

Orsakerna äro liksom botemedlen säkerligen att söka på flera håll, men jag har trott mig finna, att en af de väsentligaste orsakerna ligger i undervisningsväsendet, särskildt i folkskolans ställning och anordning i vårt land.

Jag har fäst mig vid att, redan då barnen vid 7 à 8 års ålder börja sin skolgång, sker i själfva verket, om jag så får uttrycka mig, en sortering af de blifvande medborgarne i två grupper — i öfverklass och underklass. — Jag använder ogärna dessa benämningar, men i detta fall äro de verkligen mycket betecknande för förhållandet. Folkskolans elever utgöras nästan uteslutande af arbetares och den mindre bemedlade allmogens barn. Många, som i inkomster kommit något öfver existens-

*Folkskolan
och den högre
undervis-
ningen.*

minimum, tyckas nästan betrakta det som en hederssak att icke sätta sina barn i folkskolan, ehuru undervisningen i de första grunderna i småskoleafdelningen är erkändt den allra bästa. Förefinnes någon möjlighet, och den finnes alltid i städerna och de större samhällena, sättas barnen hellre i privata småskolor, i samskolor o. d. för att eventuellt fortsätta i de allmänna elementarläroverken. Ofta är det i grunden fåfänga, som är orsaken härtill. Det torde betraktas för föräldrarnas sociala anseende mera hedrande, att barnen icke gå i folkskolan. Vid flera tillfällen har jag frågat föräldrar såväl tillhörande medelklassen som de högre samhällsklasserna, hvarför de icke låta sina barn gå i folkskolan, åtminstone i småskoleafdelningen. Ehuru de i allmänhet erkänna det betydelsefulla för barnens moraliska uppfostran i att de så länge som möjligt hållas i ovetenhet om olikheten i ställning i samhället mellan människor födda under olika ekonomiska förhållanden, invända de dock, att deras barn i folkskolan af kamraterna få dåliga vanor med afseende på renlighet, hyfsning o. d., lära sig att tala ett fult språk, att använda grofva ord och uttryckssätt o. s. v. Detta betraktelsesätt är förklarligt och delvis grundadt, men saken kan ses från en annan sida. Vore det mera vanligt, att barnen från bättre lottade hem, med bättre uppfostran och finare seder, ginge i folkskolorna, borde det kunna verka i motsatt riktning, till förbättrande och höjande af de med afseende på hyfsning och goda seder, lägre stående barnen. Säkert är, att kunde folkskolans så att säga sociala anseende höjas och blefve den använd af alla samhällsklasser, skulle intresset för densamma, för dess förbättrande och utveckling blifva vida större hos de burgna samhällsklasserna, hvilkas intresse för densamma nu nog alltför mycket inskränker sig till frågan om kostnaderna och dessas inverkan på debetsedeln.

Men ett verkligt skäl mot folkskolans utsträckta användning är, att den enligt undervisningsplanen utgör ett afslutadt helt för sig och icke tillräckligt intimt sammanhänger med eller utgör begynnelsen till den högre undervisningen. Man har sagt, att denna folkskolans ställning i ledet af undervisningsanstalter likvisst icke hindrat, att folkskolebarn kunnat fortsätta sina studier till vetenskapens höjder och kunnat uppnå de mest framskjutna ställningar i samhället. Detta bevisar dock blott, att framstående begåfningar kunna arbeta sig fram, om vissa förhållanden gynna dem, äfven om de första betingelserna äro mindre goda. I detta sam-

Undervisningssystemet och klassindelningen.

Folkskolans nuvarande anordning, liksom ock examensväsendet i den högre undervisningen, lägger liksom grunden till folkets klassindelning.

Om detta också är mest påfallande beträffande folkskolan, är det äfven skönjbart beträffande den högre undervisningen, och det är tvifvelaktigt, att den sista läroverksreformen härvidlag kommer att verka till det bättre. Studentexamen medför i det allmänna medvetandet en social hallstämpel — den akademiska examen en annan. Det förefaller, som om studierna ginge ut mera på att förvärfva ett visst examensbetyg och därmed följande social ställning och mindre bedrefves i den enda rätta afsikten att inhämta kunskaper och duglighet för den föreliggande lefnadsuppgiften. Man har sålunda t. ex. sett, huru vissa yrkesgrupper framställt fordran på att studentexamen skulle uppställas som villkor för inträde i kåren och för rätt till afläggande af den därför erforderliga fackexamen, icke för att kunskaperna och dugligheten i yrket därpå egentligen vunne något, utan för att höja den sociala ställningen!

Orsakerna till dessa missförhållanden torde vara dels fördomar i den nedärfda uppfattningen, dels själfva undervisningssystemet. En befattnings eller ett arbetes anseende och värde bedömes mera efter de kunskapsprof eller examina som aflagts än efter de verkliga kunskaper, den duglighet och den plikttröhet, med hvilken arbetet utföres.

Jag tror det vara en olycka, att medborgaren, som behöfver boklig bildning för sitt lefnadskall, så sent kommer ut i lifvet och till själfständigt arbete. Han har fått offra för lång tid på examenskunskaper, af hvilka en del endast äro till för att glömmas och blifva till föga gagn för hans praktiska verksamhet. Många, äfven bland dem som äro anställda i det allmännas tjänst, skulle säkert vara lika dugliga och nyttiga på de anspråkslösa platser, på hvilka de flesta ändock få stanna, om de icke medförde en akademisk barlast, som visserligen gör dem kompetenta till de högsta anställningar, men hvarigenom mycket både tid och penningar gått förlorade.

Inrättandet i stor utsträckning af yrkes- och fackskolor med särskilda specialprof för bedömande af kompetensen till visst yrke, enskild eller allmän tjänst och mindre kraf på vetenskaplig universitetsutbildning synes mig vara synnerligen önskvärdt.

Yrkes- och fackskolor.

Jag har här ofvan berört frågan om den högre undervisningen för att söka i ett sammanhang framhålla min uppfattning om undervisningsväsendet i dess helhet, sedt ur social synpunkt.

Hufvudafsikten med denna motion är emellertid frågan om folkskolan och de reformer af denna, som erfordras för att den må blifva ett af medlen till klasskillnadernas utjämning.

*Folkskolan
'bottenskola'.*

Af hvad jag redan sagt torde hafva framgått, att jag syftar på en förändring, hvarigenom folkskolan blefve en s. k. *bottenskola* med en sådan undervisningsplan, att systematiskt samband erhöles med de såsom öfverbyggnad till bottenskolan inrättade högre skolorna.

Jag ämnar här icke ingå på detaljfrågor beträffande organisationen af undervisningsväsendet enligt nu antydda principer. Det skulle blott medföra, att denna motion finge ett alltför stort omfång och leda till ett upprepande af hvad som förut blifvit sagdt af dem, som haft förmåga att göra det vida bättre än jag skulle kunna. Jag hänvisar till motioner, väckta i ämnet vid 1892, 1893 och 1896 års riksdagar af herrar F. Berg och E. Hammarlund, äfvensom till motioner som väcktes och uttalanden som fälldes under diskussionen i samband med läroverksreformens behandling vid 1904 års riksdag, samt slutligen till uppsatser i litteraturen, bl. a. af de på senare tid synliga, af herr F. Berg i Social Tidskrift år 1904, jan.-häft., och af äldre Torsten Rudenschölds skrifter.

*Föregående
uttalanden.*

*Erfarenhet
från andra
länder.*

Mot dem, som hafva principiella anmärkningar mot »bottenskolan» såsom oförenlig med undervisningssystemet i öfrigt eller såsom opraktisk, vill jag anföra, att folkskolan i Amerikas Förenta Stater såväl som i Schweiz faktiskt är och alltid har varit en bottenskola. Mot den vanliga invändningen, att förhållandena här äro så olika, torde kunna svaras, att i så fall böra förhållandena här genom lämpliga reformer ändras — hvilket enligt mitt förmenande just är hvad som behöfves. Den principen borde gälla, att folkundervisningen är hufvudsaken, är af större betydelse än den högre undervisningen, och att som regel alla medborgare skola hafva passerat folkskolan. Om ock, såsom naturligt är, allt framgent privata skolor utan understöd af allmänna medel komma att finnas vid sidan af folkskolan, är det dock af vikt, att undervisningen är densamma — att alla hafva rätt och möjlighet till samma undervisning. Den blifvande kroppsarbetaren skall kunna använda samma skola som den blifvande köpmannen eller ämbetsmannen, och skillnaden blott bli, till hvilket högre eller lägre stadium den ena eller andra vill följa undervisningen.

Ur en bok om »Folkskolan i Nordamerikas Förenta Stater», utgifven med anledning af en af sem.-adj. Ch. Swanborg med bidrag ur kungl. och Hvitfeldtska fonderna företagen studieresa i Förenta Staterna, har jag erhållit värdefulla upplysningar om skolväsendet i detta land. Bl. a. må anföras följande uttalande: »Folkskolan i sin egenskap af bottenskola har i Amerika varit ett utmärkt medel att samla nationen kring fosterlandet och äfven gjort hvad det kunnat för att söka utjämna sociala skiljaktigheter».

Jag ämnar icke heller närmare ingå på den rent pedagogiska delen af frågan. — Jag har emellertid fått det intrycket, att den nuvarande folkskolan icke lämnar de resultat vare sig beträffande vetande eller uppfostran, som man skulle hafva anledning att önska med tanke på den tid, det arbete och de kostnader, som på densamma nedläggas. Exempel på okunnighet i ämnen, i hvilka dock undervisningen är ganska grundlig, och än mer på bristande uppfostran i synnerhet hos en del af den manliga ungdomen, som fått sin enda utbildning i folkskolan, äro alltför vanliga. Beträffande den kvinnliga ungdomen förtjänar påpekas saknaden hos de flesta, oaktadt god folkskolebildning, af kunskaper i hemmets och hushållets skötsel.

Detta förhållande, som tyder på brister i systemet, har ofta i tal och skrift blifvit erkänt, och förslag hafva framkastats till förändringar. I två nyligen utkomna uppsatser, den ena af fil. d:r Paul Hellström i tidskriften »Det nya Sverigé», årg. 1, häft. 8, den andra af pastor Carl Edqvist i tidskriften »Manhem», 1907, häft. 4, behandlas på ett utmärkt sätt dessa frågor, och då de åsikter, som i dessa uppsatser uttalas, i hufvudsak öfverensstämma med dem jag omfattar, tillåter jag mig här återropa desamma.

Den nuvarande folkskolan synes mig lägga an för mycket på mängden af inpluggadt vetande, som snart glömmes, men för litet på verklig uppfostran.

Hufvudsaken synes mig borde vara den, att i folkskolan undervisningen strängt inriktas på att meddela barnen de kunskaper och färdigheter, af hvilka de kunna hafva direkt nytta i det praktiska lifvet, och att uppfostran utgår på att utbilda goda och rättskaffens, fysiskt och andligt utvecklade medborgare med själfständig omdömesförmåga.

I ofvannämnda arbete om den amerikanska folkskolan angifvas de kraf, som amerikanaren ställer på sin folkskola, på följande sätt: »1:o) Barnen skola uppfostras till vakna, intelligenta och omdömeskraftiga människor. 2:o) Uppfostran skall i första hand afse det nyttiga, som kan komma till omedelbar användning i det praktiska lifvet, och undervisningen häri bör anordnas så, att barnen så tidigt som möjligt måtte kunna lämna skolan. 3:o) Barnen skola fostras till själfständiga medborgare och patrioter.»

I denna riktning borde vi också uppställa krafven på vår svenska folkskola.

En annan beaktansvärd olikhet med afseende på vår och den amerikanska folkskolan är, att denna är det enda slag af undervisningsanstalter, *Kostnaderna för folkskolan.*

som i Förenta Staterna erhåller understöd af staten, då däremot universiteten och de högre vetenskapliga läroanstalterna uppehållas genom enskilda donationer. Hos oss äger ett motsatt förhållande rum. Ursprungligen var det blott de högre undervisningsanstalterna, som svenska staten understödde, och då folkskolorna uppstodo, skedde det hufvudsakligast på bekostnad af kommunerna. Så småningom ha sedan bidrag af statsmedel i allt större utsträckning lämnats till aflöning af lärarepersonalen.

Jag tror det vore lyckligt, om vi äfven i detta afseende toge Amerika till föredöme och betraktade det såsom en viktigare statsuppgift att bekosta folkskolorna, nödvändiga för den stora massan af folket, än de högre undervisningsanstalterna, behöfliga för ett relativt fåtal. Ätminstone synes mig, att steget borde tagas så långt, att lärarepersonalens aflöning helt och hållet bestredes af statsmedel, om det ock finge bli en senare fråga, i hvad mån statsmedel borde användas till undervisningsmateriel och skolbyggnader. Måhända kunde såsom en öfvergångsform utlämnas billiga statslån för detta ändamål till kommunerna.

Det har ofta framhållits och genom motioner inom Riksdagen påvisats, huru ojämnt och orättvist kommunalskatterna drabba de olika kommunerna, hvarför föreslagits, att en del af kommunernas utgifter borde bestridas af statsmedel. Intet synes härför bättre lämpa sig än utgifterna för folkskolorna. Visserligen har framhållits, att genom en delning mellan stat och kommun af viss utgift vunnas en garanti för att vederbörlig sparsamhet iakttoges, men å andra sidan kan det verka därhän, att af sparsamhetshänsyn folkskolan icke blir af den goda beskaffenhet, som den borde vara.

Äfven ur andra synpunkter vore det säkerligen till nytta, om folkskoleväsendet blefve mera än hittills en företrädesvis statens angelägenhet, ställd under enhetlig ledning och med fullt enhetlig organisation. Därmed vill jag icke hafva sagdt, att en pedantisk likformighet i skoltyper och undervisningsprogram landet rundt vore önskvärd. Förhållandena i en aflägsen skogsbygd och i en storstad äro så vidt skilda, att det däremot är högst nödvändigt, att hufvudledningen har frihet till stora variationer i sättet för skolornas anordning efter olika förhållanden.

En ändring och förbättring af folkskoleväsendet och medlens anskaffande därför i nu angifven riktning torde icke låta sig göra utan ökade utgifter. Obestriddigen lära väl dock de utgifter, som ske för folkets uppfostran och upplysning och som på ett praktiskt sätt användas, kunna betraktas som en sådd, hvilken måste lämna rikliga skördar.

Man hör ofta uttalas, att för försvarsväsendet kan icke nog mycket utbetalas och att alla anslagskraf på detta område böra beviljas. Utan tvifvel ske sådana uttalanden af uppriktig fosterlandskärlek, och att vi i det politiska läge, hvori vi nu befinna oss, behöfva ett starkt försvar, är en obestridlig sanning. Men månne icke de ifrigaste anhängare af vårt försvarsväsendes stärkande se frågan något för ensidigt? Utom det direkta försvaret finnes ett indirekt försvar, som ligger i att hos folket finnes samhörighetskänsla, fosterlandskärlek och känslan af att det har något att försvara. Försvarsmedlet, som kräfvades för detta indirekta försvar, skulle jag vilja kalla folkupplysning och folkuppfostran. Och därför tillämpar jag det förut åberopade uttalandet så, att för ett godt och ändamålsenligt undervisningsväsende, för en folkskola i detta ords vidsträcktaste och bästa mening kan icke nog mycket offras och äro inga anslagskraf för stora.

Folkuppfostran ett indirekt försvarsmedel.

Finnes icke enigheten och den goda, sunda andan inom folket, är det splittradt af klasskillnadernas bitterhet, gifves icke det rätta underlaget af materiellt välstånd och andlig kultur, och besitter icke folkets massa en vederbörlig fysisk och andlig lefnadsstandard, då fruktar jag för att millionerna till försvarsväsendet förspillas och att inga summor äro stora nog för att åstadkomma ett effektivt försvar.

De flesta torde i likhet med mig hafva en liflig förnimmelse af att vissa missförhållanden verkligen förefinnas inom samhällslifvet i vårt land. De mäktiga sociala rörelserna inom de djupa lagren af folket bära därom vittne. Att under klagan öfver det samhällsupplösande i dessa rörelser föreställa sig, att de äro af öfvergående natur och att de kunna hämmas i sin utveckling, synes mig innebära brist på förståelse af deras karaktär och ett orättvist underkännande af allt berättigande hos desamma. I stället för ett vanmäktigt motstånd, som endast förvärrar ställningen, borde det vara en fosterländsk plikt att söka finna de verkliga, djupt liggande orsakerna och att, sedan de äro lagda i dagen, undersöka de medel, som erbjuda sig till deras undanröjande, och att genom praktiska, grundliga reformer söka träffa roten af det onda.

Sammanfattning.

Såsom jag ofvan sökt göra tydligt, föreställer jag mig, att *en* af orsakerna är den nuvarande anordningen af vår folkuppfostran, hvilken ovillkorligen sätter en viss prägel på de sociala förhållandena. Är denna min uppfattning riktig, så måste ock *ett* af botemedlen ligga i att genomgripande reformera undervisningsväsendet, enkannerligen folkskolan. Men då verkan af en sådan reform på grund af sakens egen natur icke förr än efter årtal kan göra sig fullt gällande, är det af vikt, att reformen göres snart utan för stor tvekan och fruktan för det nya.

*Skrifvelse-
förslag.*

I anslutning till hvad jag nu anfört drager jag sålunda icke i betänkande att härmed vördsamt hemställa,

det Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt låta verkställa utredning och till Riksdagen framlägga förslag

dels till sådan ändring i undervisningsväsendet, att folkskolan komme att utgöra det första ledet i undervisningssystemet och omorganiseras till s. k. bottenskola,

dels därefter till inrättandet i större utsträckning än hittills af yrkes- och fackskolor i samband med en inskränkning i fordran på universitetsbildning och afläggandet af akademisk examen såsom kompetensvillkor för vissa allmänna tjänster.

Stockholm den 25 januari 1908.

Theodor Adelswärd.
